

Succesvolle herbestemming smaakt naar meer

Zomerrestaurant op Vuurtoreneiland

Tekst: Marcel van Ool

*Het ligt in het Markermeer,
is alleen per schip bereikbaar
en je kunt er zomers heerlijk
eten. Dat is Vuurtoreneiland,
onderdeel van de Stelling van
Amsterdam (Unesco/
Werelderfgoed).*

*Het ruige, mysteri-euze
eilandje bij Amsterdam
herbergt tegenwoordig een
Zomerrestaurant.*

FOTO: JOS KLUWEN

Het etablissement, dat na het mooie seizoen 2014 is afgebroken en ingepakt voor de winter, gaat naar verwachting in mei weer open. Iedere zomer kan er in een transparante glazen kas, beschermt voor wind en regen, worden gegeten 'in en van de natuur'. Te midden van loslopende dieren, zeldzame flora, Amsterdams enige vuurtoren en een vervallen fort op loopafstand.

Aan de overkant van het water rijgen de dijkhuisjes van het beschermde dorpsgezicht van Durgerdam zich dromerig aaneen. De eilandervaring begint op het vasteland: bij het Lloyd Hotel vanwaar de liefhebber met het historische IJveer XIII over het IJ naar het Vuurtoreneiland vaart. De boottocht heen en terug, inclusief diner duurt circa 4 à 5 uur. Ter plekke is er ruim gelegenheid om van het eiland, de natuur en het fort te genieten.

Inundatie

Inundatie was in Nederland eeuwenlang een belangrijk wapen. Je zet het land onder

een laag van veertig centimeter water, waardoor de voortgang van vijandige soldaten te voet of te paard praktisch onmogelijk wordt. Sloten zijn dan onzichtbaar; je loopt er zo in vast. Bovendien is het water te ondiep om te bevaren. Op plekken waar een verhoogde weg, spoorlijn of bevaarbare rivier wel toegang verschaft (accessen in jargon) tot bijvoorbeeld een stad, verzezen forten. Die waren bemand en van daaruit kon met kanonnen en zo nodig met handvuurwapens de verdediging worden uitgevoerd. Inundatie was al in de Tachtigjarige Oorlog een beproefd middel. In de tweede helft van de zeventiende eeuw werd het fenomeen in combinatie met forten toegepast in de Oude Hollandse Waterlinie (van Muiden tot Gorinchem). Die beschermde delen van West-Nederland. Later werden voor de verdediging van Utrecht en Amsterdam de Nieuwe Hollandse waterlinie en de Stelling van Amsterdam aangelegd.

In de Franse Tijd (1795-1813) is de basis gelegd voor deze linie die Amsterdam te-

gen 'vijandelijk kwaad' moest beschermen. Het eerste ontwerp uit 1799 van Cornelis Krayenhoff bestond vooral uit aarden verdedigingswerken, de zogenoemde posten en inundaties. Het overgrote deel van de 135 kilometer lange Stelling zoals we die vandaag de dag kennen, dateert uit de periode 1881-1914.

In die tijd werd op vijftien tot twintig kilometer van het centrum een gordel forten opgetrokken. Er kwam een uitgekiend systeem dammen en sluizen voor de inundatie. Aan de oostkant van Amsterdam, waar de stad open lag aan het IJ en de Zuiderzee, verrees de Kustbatterij bij Diemerdam, het Fort aan de Pampus en de Kustbatterij bij Durgerdam. Die laatste plek stond toen al bekend als het Vuurtoreneiland.

De naam Vuurtoreneiland valt voor het eerst in 1875. Voordien maakte het terrein deel uit van de polder IJdoorn waar op de kop al in de achttiende eeuw een stenen vuurtoren stond voor navigatie op de

Zuiderzee. De sterke golfslag zorgde echter voor erosie waardoor uiteindelijk het eiland ontstond. In 1809 nam Krayenhoff het op in zijn linies van posten en vergrootte het.

Nieuwe vuurtoren

Aan het eind van de negentiende eeuw werd het eiland onderdeel van de 'moderne' stelling. In 1893 kwam er een nieuwe vuurtoren, van ijzer. Die staat er nu nog en is een rijksmonument.

De oude lichtwachterswoning is 'herbouwd': de Duitsers vernielden het huis in de Tweede Wereldoorlog waarna het in 1951 werd gereconstrueerd. In de gevel is een fraaie marmeren plaat opgenomen die stamt uit de tijd van de stenen vuurtoren.

Als verdedigingswerken heeft Vuurtoreneiland naast vier munitiegebouwtjes drie open geschutsopstellingen en een bomvrij hoofdgebouw. In 1892 werd rond het eiland, vlak onder de waterspiegel, een

storkade gelegd om vijandige landingen te voorkomen.

Weinig gebruikt

De negentiende-eeuwse West Nederlandse linies en stellingen zijn niet of nauwelijks gebruikt. Het was gelukkig niet nodig. Toen er in de twintigste eeuw wel reële dreigingen en aanvallen kwamen, waren de forten niet meer bestand tegen modern geschut. Door de uitvinding van het vliegtuig had inundatie bovendien veel minder zin.

Het geschut op Vuurtoreneiland was al in 1904 ontmanteld. Op het eiland verbleef alleen een vuurtorenwachter van Rijks-waterstaat en later een stel anti-kraakwachters: vormgever en fotograaf Maaïke Ebbinge en bioloog Roeland Bom. Het stel zorgde voor de schapen, telde vogels en maaide het gras. Verder nam de natuur het over.

Toen Staatsbosbeheer in 2006 het eiland in beheer kreeg, waren de gebouwen behoorlijk vervallen. Dat was levensgevaarlijk, maar: niemand kwam er en aanmeren was verboden. Via een brug en een dam is er wel een verbinding met de vaste wal, maar die route loopt door de polder IJdoorn, een afgesloten terrein van Natuurmonumenten.

Doorn in het oog

Het was de organisatie voor natuurbescherming een doorn in het oog. Niet alleen vindt Staatsbosbeheer dat de gebouwen op zijn terreinen er goed bij moeten staan, ze moeten bij voorkeur ook beleefbaar zijn. Zeker op een bijzondere plek als Vuurtoreneiland.

Het uitzicht is panoramisch: de houten huizen van Durgerdam, de nieuwbouw van IJburg en aan de westelijke horizon is het alsof je de zeventiende eeuw in kijkt: het silhouet van de stad Amsterdam.

In de toekomst
mogelijk ook
kleinschalig hotel

Staatsbosbeheer werd voor het eiland in het verleden wel eens benaderd door mensen met fraaie maar te wilde ideeën. Kunnen we er een dodeneiland van maken of er een groot kunstwerk laten inrichten door James Turrell? Bij Pampus is al een bezoekerscentrum, dus ook dat was geen goed idee. Het enige huis ter plaatse als vakantiewoning verhuren werd te elitair gevonden.

Randvoorwaarden

Volgens Christine Meeusen, projectleider Herbestemming Vuurtoreneiland, bleek openbare aanbesteding de te bewandelen weg.

“Zo haal je de beste ideeën uit de markt en prikkel je de creativiteit van de ondernemer”, aldus Meeusen, die er op wijst, dat de randvoorwaarden niet mals waren.

“De natuur mag niet verstoord worden

en de gebouwen moeten gerestaureerd en in stand gehouden worden. Bovendien moet het vervoer van en naar het eiland over het water, anders worden ze in Durgerdam, waar het al vaak filerijden is, helemaal gek. Zolang de gebouwen niet opgeknapt zijn, kun je publiek er niet vrij laten rondlopen. Je zakt er zo weg in een of andere overwoekerde schacht. Gegadigden moesten tenslotte bereid zijn een erfpachtscontract voor dertig jaar te tekenen.”

Welke gek ziet daar een uitdaging in? “Nou”, weet Meeusen, “er meldden zich honderden belangstellenden. De open dagen voor geïnteresseerden waren loeidruk.” Van de plannen die werden ingediend leek er uiteindelijk één rekening te houden met alle eisen en levensvatbaar te zijn.

Tijdelijk restaurant

Brian Boswijk en Sander Overeinder, die al ervaring hadden met tijdelijke horeca op uitzonderlijke locaties zoals Amsterdam Plage en het voormalige Postgebouw, lanceerden het idee op het eiland een tijdelijk restaurant neer te zetten. De eetgelegenheden kreeg de naam die precies zegt wat zij is: Het Zomerrestaurant.

Vervoer ernaartoe is onderdeel van een bijzondere belevenis: met de boot vanaf het Lloyd Hotel. Tijdens de reis krijgen gasten al te horen dat ze niet zomaar kunnen uitzwermen over het eiland. Onder begeleiding een kijkje nemen kan uiteraard wel. Gegeten wordt in een paviljoen dat de ondernemers De Kas noemen.

En het eten? “Vlees op het bot, vis op de graat en groenten uit de grond”, zeggen de uitbaters. Zoveel mogelijk producten

worden lokaal betrokken, niets wordt verspild en de bereidingen zijn vaak ambachtelijk. Of, zoals de Amerikaanse goeroe Michael Pollan constateert: hip eten is voedsel dat je overgrootmoeder zou herkennen.

Tweede fase

Het Zomerrestaurant heeft inmiddels twee seizoenen gedraaid en het gaat goed. Zelfs dusdanig dat het initiatief zijn tweede fase in kan. Na wijziging van het bestemmingsplan en met provinciale subsidie voor de herontwikkeling van het militair erfgoed willen Boswijk en Overeinder op het eiland een kleinschalig hotel beginnen.

“Dat luistert allemaal nauw: je moet voldoende gasten hebben om de exploitatie rond te krijgen. Maar met te veel mensen verstoort je het unieke van de plek. Je

moet dus precies het juiste midden weten te vinden.”

Misschien kan er ooit ook iets gebeuren met de naamgever van het eiland: de vuurtoren. Die is niet van Staatsbosbeheer maar van Rijkswaterstaat. De rijksmonumentale constructie is de blikvanger van de plek. Dus ook hier geldt: voel goed aan wat wel en wat niet kan.

Verschillende werelden

Achteraf is het vertellen van een succesverhaal makkelijk, weten Boswijk en Overeinder. “Maar”, verklaart het tweetal, “je merkt nog steeds dat Staatsbosbeheer en ondernemers uit verschillende werelden komen.”

Staatsbosbeheer kijkt niet op van lange procedures, met ambtelijke hobbels die genomen moeten worden. Ondernemers staan sneller ‘in de startstand’. Van elkaar

leren is dus het devies. “Vergeet niet dat zo’n lang proces het voordeel van zorgvuldigheid heeft”, meent projectleider Christine Meeusen. “Het is toch een soort huwelijk dat je aangaat. Naast alles wat je op papier vastlegt, moet er vertrouwen zijn.”

*Vanaf mei is Het Zomerrestaurant weer open. Zie www.vuurtoreneiland.nl Vormgever en fotograaf Maaïke Ebbinge en bioloog Roeland Bom bewoonden het Vuurtoreneiland tussen 2009 en 2014 als antikraakwachters. Zij maakten over die tijd het boek *Eilanddocument* (ISBN 978-90-822096-0-0).*

FOTO: JOS KLUWEN